

Orijinal Kaynak: Malik, Kenan. (2007). “Against Multiculturalism”, *New Humanist*.

Türkçe Kaynak: M. Kaan Erdoğan tarafından *sosyalbilimler.org*'da yayımlanmak üzere Türkçeye çevrilmiştir. Yayımlanma Tarihi: 04/07/2019.

Link: <https://www.sosyalbilimler.org/cokkulturculuge-karsi>

Çokkültürcülüğe Karşı

“Farklı olmak iyidir” belki de zamanımızın mottosudur. Farklılığın kutsanışı, çoğulculuğa duyulan saygı, kimlik politikalarının beyanı – bunlar ilerici, ırkçılık karşıtı bir görüşün alametifarikaları olarak kabul edilmektedir. Çoğulculuğa ve çokkültürlü topluma duyulan inanç öyle yaygınlaşmıştır ki, varsayımlarından bazılarını sorgulamak için nadiren durup şöyle bir bakarız. Amerikalı akademisyen ve eski bir çoğulculuk eleştirmeni Nathan Glazer’ın yakınlardaki bir kitabının başlığında da belirttiği üzere, *We Are All Multiculturalists Now* [*Şimdilerde Hepimiz Çokkültürlülük Yanlısıyız*].

Çoğulculuğun tartışma götürmez şekilde iyi olduğu şeklindeki şu basit varsayımı sorgulamak istiyorum. Tersine, çoğulculuk kavramının hem mantıksal olarak kusurlu hem de siyasal açıdan tehlikeli olduğunu, ‘çokkültürlü’ bir toplumun yaratımı için daha ilerici bir alternatifin feda edildiğini göstermek istiyorum.

Çokkültürlülük taraftarları genellikle, çokkültürlülük lehinde iki tür argüman ileri sürerler. İlk, farklı değerler ihtiva eden kültürler arasında derin çatışmaların olduğu bir dünyada, çokkültürlülüğün, hoşgörülü ve demokratik bir yönetimi sağlama almanın tek yolu olduğunu iddia ederler. Bu argüman çoğu kez evrensel normlar tesis etme girişiminin kaçınılmaz olarak ırkçılığa ve tiranlığa yol açacağı savıyla bağlantılıdır. İkinci olarak, insanların kültürel dostluklara dair temel, neredeyse biyolojik bir ihtiyaçları olduğunu öne sürerler. Bu ihtiyaç, onlara göre, ancak ve ancak farklı kültürlerin resmen kabul görmesi ve korunmasıyla karşılanabilir. Bu iki argüman da bana kalırsa, son derece kusurludur.

‘Değer çoğulculuğu’ meselesi muhtemelen en iyi şekilde merhum filozof Isaiah Berlin tarafından ortaya konmuştur. “Yaşam birçok pencere aracılığıyla görülebilir,” diye yazar kendisi, “bunların hiçbiri zorunlu olarak diğerlerinden daha berrak veya mat, daha az ya da çok çarpık değildir.” Berlin’e göre, evrensel hakikat [truth] diye bir şey yoktu, çatışan çeşitli doğrular vardı. Farklı insanlar ve kültürler farklı değerlere, inançlara ve doğrulara sahipti; her biri de geçerli olarak görülebilirdi. Bu değerlerin ve doğruların çoğu kıyaslanamazdı ki Berlin bunu söylerken onların yalnızca uyumsuz olduklarını değil, aynı zamanda mukayese kabul etmez olduklarını kastediyordu, zira birini diğeriyle karşılaştırırken kullanabileceğimiz ortak bir dil yoktu. Filozof John Gray’in de ifade etmiş olduğu üzere, “Her bir kültürün iddialarının rasyonel olarak değerlendirilebileceği tarafsız veya evrensel bir bakış açısı yoktur. Benimsediğimiz her görüş belirli bir yaşam biçimine ve onu oluşturan tarihsel pratiklere aittir.” Kültürel değerlerin kıyaslanamazlığını teslim etmek, yani çoğulculuk, Berlin’e göre, tiranlığa ve ırkçılık gibi kimi insanlara diğerlerinden daha az eşit muamelesi yapan ideolojilere karşı en iyi savunmaydı.

Bu çoğulculuk argümanı, birçok kez belirtildiği üzere, mantıksal olarak kusurludur. Eğer “benimsediğimiz her görüşün belirli bir yaşam biçimine ve onu oluşturan tarihsel pratiklere ait olduğu” doğruysa, o hâlde bu, çoğulculuğa da uygulanmalıdır. Başka bir ifadeyle, bir çoğulcu hiçbir zaman çoğul toplumun daha iyi olduğunu iddia edemez, zira kendi argümanına göre “her bir kültürün iddialarının rasyonel olarak değerlendirilebileceği tarafsız veya evrensel bir bakış açısı yoktur.” Bir kez evrensel normlar düşüncesinden vazgeçtiğinizde, hiçbir argüman, en iyi ihtimalle sınırlı bir geçerlilikten fazlasına sahip olamaz.

Birçok çokkültürlülük yanlısı, kültürel değerlerin kıyaslanamaz olduğunu öne sürmekle kalmaz, farklı kültürlerle eşit saygı gösterilmesi gerektiğini de söyler. Amerikalı bilim insanı Iris Young, sözgelimi, “gruplar; spesifik deneyimleri, kültürleri ve sosyal katılımları resmen onaylanıp tanınmadıkça, toplumsal açıdan eşit olamazlar” diye yazar.

Ne var ki, eşit tanınma talebi, kültürlerin kıyaslanamaz olduğu iddiasıyla anlaşmazlık içindedir. Farklı kültürlerle eşit saygıyla yaklaşmak için (aslında onlara herhangi bir türde saygıyla yaklaşmak için) birini diğeriyle mukayese edebiliyor olmamız gerekir. Eğer değerler kıyaslanamaz ise, böylesi bir karşılaştırma düpedüz mümkün değildir. Farklılık ilkesi, başkalarının ‘farklılığına’ saygı duymamızı zorunlu kılacak herhangi bir standart sağlamaz. En iyi ihtimalle, ilgisizliğimizi başkasının kaderine celbeder. En kötü ihtimalle ise, farklı olanlardan nefret etmek ve onları istismar etmek için bize yetki verir. Sonuçta, neden onlardan nefret etmemeliyiz, onları istismar etmemeliyiz ki? Neye dayanarak bizden saygı talep edebilirler ya da biz onlardan saygı talep edebiliriz? Eşitliğe ya da toplumsal adalete dair kimi evrensel ilkelere başvurmaksızın farklılığa saygıyı desteklemek çok zordur. Ve işte tam da böylesi evrensel ilkeleri tesis etme olasılığı, çoğulcu bir bakış açısının kabul edilmesiyle baltalanmıştır.

Eşitlik ortak bir ölçüte yahut bir yargı kriterine gereksinir, anlamların çoğulluğuna değil. Filozof Richard Rorty’nin gözlemlediği üzere, çeşitliliğin kucaklanması ve eşitliğe duyulan arzu çok da bağdaşır değildir. Rorty’e göre, onun ‘Aydınlanma liberalleri’ olarak adlandırdığı kişiler hem eşitlik hem de çeşitlilik arayışları sırasında görünürde çözümlenemez bir ikileme yüzleşirler:

Liberalizmleri, onları, insan eşitliği hakkındaki tüm kuşkuları irrasyonel önyargının bir sonucu olarak adlandırmaya zorlar. Yine de [çeşitliliğe ilişkin] erbablıkları, onları, yeryüzü sakinlerinin çoğunun eşitliğe inanmadığını, böylesi bir inancın Batı’ya özgü bir ayrıksılık olduğunu fark etmeye mecbur bırakır. “Ne var yani? Biz Batılı liberaller inanıyoruz ona, bizim için çok daha iyi olur” demenin açık bir biçimde etnomerkezci olacağını düşündükleri için, oldukları yerde saplanıp kalırlar.

Kendine özgü bir ifadeyle ‘postmodern burjuva liberali’ olan Rorty, problemi ‘eşitliğin’ ‘bizim’ için iyi olsa da ‘onlar’ için zorunlu olarak iyi olmadığını öne sürerek çözer. İşte burada kıyaslanamazlık argümanının nasıl bütün diğer kültürlerle eşit saygıya değil de bir aldırışsızlığa yol açtığını görebiliyoruz.

Eşitlik, insanların siyasal varlıklar oldukları ve bir kültür kapasitesine sahip oldukları gerçeğinden neşet eder. Fakat her insanın bir kültür kapasitesine sahip olduğu gerçeği tüm kültürlerin eşit olduğu anlamına gelmez. “Biliyoruz ki kültürel yaşamda en gerçek

deneyimlerden biri,” sanat eleştirmeni Robert Hughes’un gözlemlemiş olduğu üzere, “kitaplar, müzikal performanslar, resimler ve diğer sanat çalışmaları arasındaki eşitsizliklere ilişkin olmalıdır.”

Tüm kültürel ve siyasal biçimler hakkında da hemen hemen aynı şey söylenebilir. Bazı fikirler, bazı teknolojiler, bazı siyasal sistemler diğerlerinden daha iyidir. Yine bazı toplumlar ve bazı kültürler de diğerlerinden daha iyidir: daha adil, daha özgür, daha aydınlanmış olanlar ve insanî ilerlemeye olanak sağlayanlar. Aslında eşitlik düşüncesinin kendisi tarihsel açıdan spesifik: Aydınlanma’nın ve tetiklediği siyasal ve entelektüel devrimlerin ürünüdür.

Kültürlerin eşitliği düşüncesi (insanların eşitliğinin aksine) insan yaşamının ve insanlık tarihinin önemli özelliklerinden birini yadsır: Bu, toplumsal, ahlaki ve teknolojik ilerleme kapasitemizdir. İnsanları diğer yaratıklardan ayıran, yenilik ve dönüşüm kapasitesidir; yalnızca farklı olmakla kalmayıp bir önceki neslin yahut başka bir kültürün yaptıklarına kıyasla çoğu kez daha iyi de olan fikirler ve eserler üretmektir. Modern dünyanın Rönesans ve Aydınlanma’dan doğan fikir ve teknolojilerle şekillendirilmiş olması tesadüf değildir. Bilimsel yöntem, demokratik politikalar, evrensel değerler kavramı – bunlar daha önce var olanlardan açıkça daha iyi kavramlardır. Avrupalılar üstün insanlar oldukları için değil, Avrupa Rönesans ve Aydınlanması’ndan çıkan çoğu fikir ve felsefe üstün olduğu için.

Bugün bunu savunmak, kuşkusuz, ‘Avrupamerkezcilik’ ve hatta ırkçılık suçlamasına davetiye çıkarmaktır. Bu da olsa olsa çağcıl ‘ırkçılık’ ve ‘ırkçılık karşıtlığı’ kavramlarının saçmalığını gösterir. Son iki yüzyılda Batı emperyalizmiyle bilfiil mücadele edenler, mücadelelerinin Aydınlanma geleneğine dayandığını itiraf etmiştir. “Avrupa’nın sömürgeci bilginliğini kınıyorum,” diye yazmıştır Batı Hindistanlı yazar ve siyasal devrimci CLR James. “Fakat Batı medeniyetinin öğrenimine ve büyük keşiflerine saygı duyuyorum.”

Savaş sonrası üçüncü dünya milliyetçiliğinin önemli sözcülerinden biri olan Frantz Fanon da benzer şekilde, problemin Aydınlanma felsefesi değil, Avrupalıların bu felsefenin özgürleştirici mantığını takip etmekteki başarısızlıkları olduğunu ileri sürmüştür. “İnsanlığın sahip olduğu büyük problemlere getirilecek bir çözümün tüm unsurları, muhtelif zamanlarda, Avrupa düşüncesinde var olmuştur,” der kendisi. “Fakat pratikte Avrupalılar üzerlerine düşen görevi yerine getirmemişlerdir.”

Batı liberallerinin kusurlu olarak değerlendirdiği düşüncelerin sömürge-karşıtı hareketlerce geniş çapta kabul edilmesi onları çoğu kez şaşırtmıştır. Evrenselcilik ve tek doğrultulu evrimcilik kavramları, Fransız antropolog Claude Levi-Strauss’un gözlemlediği üzere, “sanayileşmenin faydalarını paylaşmaktan başka hiçbir şey arzu etmeyen; kendilerini temelden farklı yerine geçici bir süreliğine geri kalmış olarak görmeyi tercih eden halklardan beklenmedik bir destek” bulmuştur. Başka bir yerde de yine kendisi kederli bir şekilde kültürel göreceliğe “antropologların her şeyden önce ahlaki imtiyaz tesis etmiş olduğu insanların ta kendileri tarafından meydan okunduğunu” kaydetmiştir.

Çokkültürlülük yanlılarının evrenselci kavramlara sırt çevirmelerinin nedeni, bu gibi kavramların ırkçı olması değil, onların ekonomik ve toplumsal değişim olasılığından vazgeçmiş olmalarıdır. Yaşadığımız çağda, bir değişim vasıtası olarak siyasete ilişkin kayda değer bir hayal kırıklığı vardır ve görünen o ki toplumsal dönüşüm olasılıkları terk edilmiştir. İnsanlar

hakkında önemli olan, birçoğunun vardığı kaniye göre, sahip oldukları siyasal kapasite değil, kültürel bağlılıklarıdır. Böylesi bir karamsarlık, çokkültürlülük yanlılarını, kültür-taşıyan varlık olarak insan düşüncesiyle, insan hususi bir kültürü taşımak zorundadır düşüncesini birleştirmeye yöneltmiştir.

Hiçbir insanın kültür dışında yaşayamayacağı açık. Fakat bunu demek, herkes hususi bir kültürün içinde yaşamak zorunda demek değildir. İnsanlara kültür-taşıyıcısı olarak bakmak, onlara toplumsal varlıklar olarak, yani dönüşebilir varlıklar olarak bakmaktır. Buna göre insanlar değişim, ilerleme ve akıl ile diyalog aracılığıyla evrensel olarak geçerli ahlaki ve siyasal biçimler yaratma kapasitesine sahiptir.

İnsanlara spesifik kültürleri taşımak zorundaymışlar gibi bakmak, öte yandan, böylesi bir dönüşüm kapasitesini yadsımaktır. Buna göre, her insan hususi bir kültür tarafından o kadar şekillendirilmiştir ki, bu kültürü değiştirmek veya sarsmak, onu benimseyen bireyin itibarını sarsmak olacaktır. Yine buna göre, Bangladeş'e özgü soyun biyolojik gerçekliği, her nasılsa, bir insanı Bangladeş kültürünün dışında iyi yaşamaktan alıkoymaktadır. Kültür düşüncesi bir zamanlar geleneğin saçma ağırlığından kurtulmuş insanları akla getirirken, şimdilerde, çokkültürlülük yanlılarının elinde, ağırlığın ta kendisiyle özdeşleştirilmiştir.

Çokkültürlülük, siyasal bozgunun ürünüdür. Soğuk Savaş'ın bitişi, Sol'un çöküşü, üçüncü dünyadaki çoğu özgürleşim hareketinin başarısızlığı ve Batı'da toplumsal hareketlerin sona ermesi; bunların hepsi siyasal bilinci dönüşüme uğratmıştır. Eşitlik arayışı, çeşitli [diverse] bir toplum iddiası lehine gitgide terk edilmiştir. Eşitlik için mücadele etmek kabul edilmiş pratiklere meydan okumak, tam zıt yönde hareket etmeyi istemek, toplumsal dönüşüm olasılığına inanmak anlamına gelir. Aksine, halklar arasındaki farklılıkları övmek bizi, toplumu olduğu haliyle kabul etmeye götürür – bu, “Farklılıkların olduğu bir dünyada yaşıyoruz, tadını çıkarın” demekten başka bir şey değildir. Amerikalı yazar Nancy Fraser'ın ifade etmiş olduğu üzere, “Tedavi için ıslah edilmesi gereken adaletsizlik kültürel tanınırlıktır, siyasal ya da ekonomik yeniden dağıtım değil.” Aslında çokkültürlülük yanlıları ekonomik ya da siyasaldan ziyade kültürel adalet düşüncesine öyle derinden bağlanmışlardır ki, David Bromwich, sırf bu yüzden, bugünün entelektüellerinin, herhangi bir ırksal yahut kültürel boyutu olmadığı takdirde ekonomik köleliğe karşı çıkıp çıkmayacaklarını merak etmiştir.

Siyasal karamsarlığın tek ürünü ‘tanınma’ talebi değildir; tanınma talebi aynı zamanda, oldukça otoriter politikaları yürürlüğe koyacak bir araçtır. Sözgelimi, Tariq Madood'un “bireyselliğin eşitliği” olarak adlandırdığı şey ile “aleni etnisiteyi kapsayan eşitlik: Kişinin kökenleri, ailesi ya da topluluğu yüzünden saklanmak ya da af dilemek zorunda olmadığı, diğerlerinin bunlara saygı göstermesini talep eden ve kamusal tutum ve düzenlemeleri uyarlamayı gerektiren; böylece, kibirli bir şekilde yitip gitmelerinin beklendiği değil de temsil ettikleri mirasın teşvik edildiği bir eşitlik” arasında yaptığı ayrımı göz önüne alın.

Bir ateist olan benden niçin, görüş ve argümanlarımı çoğu zaman gerici ve bazen de aşağılık bulduğum Hristiyan, İslam ya da Yahudi kültürlerine saygı göstermem bekleniyor? Kamusal düzenlemeler neden, dinlerin ortaya attığı çağdışı, kadın düşmanı ve homofobik iddialara ters düşmeyecek şekilde uyarlanmalı? Bu gibi kültürlerin “yitip gitmelerini” dilerken nerede yanlış yapıyorum? Bunlara ve başka birçok kültüre aşağılayarak baktığım belliyken, nasıl olur da kendi düşüncelerime saygısızlık etmeden, onlara saygı gösterebilirim yahut

bununla yükümlü olabilirim? Filozof Brian Barry'nin belirttiği üzere, ancak ve ancak “Siyaseten Doğrucu Düşünce Polisi'nin yoğun miktarda teşviğiyle.”

Düşünce polisi çoktandır iş başında. Geçen on yıl içinde, Salman Rushdie'nün *The Satanic Verses* [*Şeytan Ayetleri*] kitabını alıntılama için izin istediğimde hem gazete hem de radyo editörleri tarafından birden fazla kez geri çevrildim; sebebi, kitabın incinmelere neden olabileceğinin göz önünde bulundurulmasıydı. Stephen Lawrence soruşturmasında McPherson, evin mahremiyeti içerisinde yapılan ırkçı yorumların bile cezaya tabi bir suç oluşturması gerektiğini ileri sürmüştür. Şükürler olsun ki bu öneri şimdiye kadar siyaset olarak kabul görmemiştir. Ne var ki birçok çokkültürlülük yanlısı, tüm kişisel düşünce ve duyguların siyaset denetlemeye tabi olmasını talep ederek daha da ileri gitmek ister. Iris Young, “kurumsal, toplumsal ve kültürel yaşamın geniş alanlarının siyasallaştırılmasına yönelik devamlı çaba” olarak adlandırdığı şeyi içtenlikle selamlar. Siyaset, ona göre, “kurumsal örgütlenmenin, kamusal eylemin, toplumsal pratik ve alışkanlıkların ve kültürel anlamların tüm yanlarıyla ilgilenir.” “Alışkanlıkları, duyguları ve fantezi ve arzu ifadelerini siyasallaştırma süreci,” Young'ın inancına göre, “kültürel bir devrimi teşvik edebilir.”

Kültür, inanç, yaşam tarzı, duygular – tüm bunlar özel yaşamlarımızın çehreleridir ve ne devlete ne de diğer kamusal otoritelere tabi olmalıdır. Çokkültürlü politikalar kaçınılmaz olarak Orwell'in *1984* tasvirini akla getirir: “Bir parti üyesi doğduğu andan itibaren ölene kadar Düşünce Polisi'nin gözetimi altında yaşar... Arkadaşlıkları, istirahatleri, karısına ve çocuğuna karşı davranışları, yalnız olduğu zamanki yüz ifadesi, uykusunda sayıkladığı kelimeler ve hatta vücudunun ayırt edici hareketleri... hepsi kıskançlıkla irdelenir.”

Çokkültürlülüğün ironisi, siyasetal bir süreç olarak, kültürel çeşitlilikte değerli olan şeyin altını oymasındır. Çeşitlilik önemlidir, kendi başına değil fakat görüşümüzü genişletmemize, farklı değerleri, inançları ve yaşam tarzlarını kıyaslamamıza ve karşılaştırmamıza ve onlar üzerinde yargıda bulunmamıza olanak sağladığı için önemlidir. Diğer bir deyişle, daha evrensel değerler ve inançlar ile kolektif bir yurttaşlık dili yaratmamıza yardım edebilecek siyasetal diyalog ve tartışma ortamına imkân verdiği için önemlidir. Fakat çağcıl çokkültürlülüğün ‘hoşgörü’ ve ‘saygı’ namına bastırmaya kalkıştığı, tam da böylesi diyalog ve tartışmalar, bu gibi hüküm vermelerdir.

Gerçekten çoğul bir toplum, yurttaşların özel yaşamda farklı değer ve pratikleri izlemek için tam bir özgürlüğe sahip olduğu, kamusal alandaysa özel yaşamlarındaki farklılıklar ne olursa olsun tüm yurttaşların siyasetal eşitler olarak muamele gördüğü bir toplum olurdu. Bugün, ne var ki, çoğulculuk bunun tam tersini demeye geliyor. Belirli bir dini benimsemek, belirli bir dili konuşmak, belirli bir kültürel pratiği takip etmek gibi haklar kişisel özgürlükten ziyade kamu yararı olarak görülüyor. Farklı çıkar grupları kendi ‘farklılıklarının’ kamusal alanda kurumsallaştırılmasını talep ediyor. Tabii ki böylesi bir vizyonu tatbik etmek için de Düşünce Polisi'ni çağırmanız gerekiyor.

Çokkültürlülük, otoriter ve insanlık düşmanı bir görüştür. Doğru siyasetal ilerleme, tanımaya değil eyleme, saygıya değil sorgulamaya, Düşünce Polisi'nin çağırılmasına değil ortak bağların ve kolektif mücadelelerin yaratılmasına gereksinir.

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan **sosyalbilimler.org**, sosyal bilimler alanında çalışma yürüten her bireyin yararlanmasına veya katkı sunmasına açık akademik bir web sitesidir. Hakkında detaylı bilgi almak için **sosyalbilimler.org/hakkinda** sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube'da **@sobilorg** kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*'i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten abonesi olarak, her pazar günü, o hafta içinde sosyalbilimler.org'da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.